

izvirni znanstveni članek
prejeto: 2008-11-06

UDK 316.77:070.23(1-2)(497.4)

REGIONALNI TISK IN NADZOR OBLASTI: FUNKCIJA "PSA ČUVAJA" MED REGIJO IN DRŽAVO

Peter SEKLOČA

Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče Koper, SI-6000 Koper, Garibaldijska 1
e-mail: peter.sekloca@zrs.upr.si

IZVLEČEK

Osrednje vprašanje, na katerega odgovarja članek je, koliko je regionalni tisk avtonomen v zagotavljanju svoje funkcije nadzornika oblasti (funkcija, ki izvira iz liberalne politične teorije) in koliko nanj vplivajo tržni imperativi kot vodilo podjetniškega interesa lastnikov tiska (pozicija, ki jo problematizira kritični politično-ekonomski pristop), med katere včasih spada tudi država. S primerjanjem idej omenjenih dveh teoretskih tradicij je vloga tiska razčlenjena v štirikotniku tisk-država-javnost-ekonomija, nato pa so se teoretska dognanja preko analize komentarjev, izvedene s kvantitativno metodo analize besedil, aplicirala na regionalna časnika Primorske novice in Gorenjski glas ter na njun odnos do slovenske vlade – natančneje do dveh politično različno pozicioniranih centralnih vlad. Ugotovljeno je bilo, da je regionalni tisk zaradi razpetosti med regijske javne akterje, regijsko omejen segment občinstva in družbene podsisteme – od naročnikov oglasov, med katere sodijo tudi regijske izpostave političnih strank, do podjetij in javne uprave, finančno občutljiv, v teh razmerah pa je kritika centralne vlade zaradi relativne "oddaljenosti" še najlažja izbira, ki se lahko združuje tudi s preusmeritvijo na nepolitične teme.

Ključne besede: regionalni tisk, nadzor oblasti, regionalna javnost, novinarstvo

STAMPA REGIONALE E CONTROLLO DEL POTERE: LA FUNZIONE DEL "CANE DA GUARDIA" TRA REGIONE E STATO

SINTESI

Nell'articolo l'autore si interroga con quanta autonomia la stampa regionale garantisce le sue funzioni di controllo del potere (funzione, nata dalla teoria politica di matrice liberale) e in quale misura su di essa influiscano gli imperativi di mercato, quali sono ad esempio gli interessi imprenditoriali dei proprietari di giornali (posizione problematizzata dall'approccio critico politico-economico), tra i quali talvolta figura lo stesso Stato. Ponendo a confronto le idee delle due tradizioni teoriche sopra citate il ruolo della stampa si articola attraverso l'intreccio dei quattro fattori stampa-Stato-pubblico-economia. I risultati teorici, ricavati dall'esame dei commenti editoriali attraverso il metodo quantitativo dell'analisi testuale, sono stati applicati alle due testate regionali "Primorske novice" e "Gorenjski glas" e al loro rapporto con il governo sloveno, o più precisamente con i due governi centrali schierati su posizioni politiche diverse. Ne è derivato che a causa della frammentazione tra gli attori pubblici, la stampa regionale è un segmento di pubblico territorialmente limitato e finanziariamente sensibile a causa del subsistema sociale – a partire dagli inserzionisti, tra i quali appartengono anche le succursali regionali dei partiti politici, fino alle aziende e all'amministrazione pubblica. In queste circostanze tuttavia la critica del governo centrale è a causa della relativa "distanza" ancora la scelta più facile, che può anche combinarsi con le inversioni di tendenza a temi estranei alla politica.

Parole chiave: stampa regionale, controllo del potere, pubblico regionale, giornalismo

Tisk je ob pojavu meščanske javnosti v 17. in 18. stoletju še služil kot prenašalec javnega razpravljanja iz kavarn in salonov v druge – različne ali enake – prostore razprave, obenem pa se je razprava nadaljevala tudi v tisku, kot to je to pokazal Habermas (1989, 58), dandanes pa se množične medije v navezavi s politično liberalno teorijo največkrat pojmuje v avtonomni funkciji nadzora oblasti. Začetki takšnega pojmovanja segajo v razsvetljenstvo in izhajajo iz idej Edmunda Burka in Jeremyja Benthama, če naštejemo samo dva najbolj poznana filozofa, ki sta se ukvarjala z vlogo javnega mnenja in tiska pri nadzoru izvajanja politične oblasti. Natančnejši pregled teorij in nadzorstvenih pojmovanj tiska nazorno pokaže Splichal v svojem delu *Kultura javnosti* (2005), v tem članku pa je pozornost posvečena regionalnemu tisku in njegovemu odnosu do centralne nacionalne oblasti, in sicer v času dveh politično različno orientiranih vlad Republike Slovenije.

V članku se srečata ideji iz dveh različnih teoretskih tradicij – teorije liberalizma in politične ekonomije – ki odnos tiska do oblasti vidita v dveh različnih funkcijah. Prva ima dve struji, od katerih ena poudarja nadzor oblasti, druga pa proaktivno vlogo tiska pri vključevanju članov javnosti v javno razpravo. Druga teoretska tradicija pa kritično razčlenjuje vpetost medijev kot podjetij v ekonomski sistem, kar depolitizira njihovo mogočo vlogo kritičnega očesa javnosti in vstopnih točk v javno razpravo. S primerjavo idej omenjenih dveh teoretskih tradicij bo članek osvetlil možne kombinacije odnosa tiska do politike, njegovo vpetost v gospodarstvo in posledice teh kombinacij za funkcijo kritičnega nadzornika oblasti. Nadzorna in podjetniška funkcija pa se v določenih primerih – in kljub napetostim, ki jih skrivata – lahko tudi kombinirata, kar bo pokazano s povzetkom rezultatov raziskav nekaterih znanstvenic in znanstvenikov o delovanju regionalnega in lokalnega tiska, rezultati pa bodo nato služili za izdelavo teoretskih scenarijev za vpetost tiska v regionalno in nacionalno javnost ter njegov odnos do nacionalne oblasti. Nato pa bodo teoretska dognanja osvetljena skozi rezultate raziskave, izvedene s pomočjo kvantitativne metode analize besedil dveh regionalnih časnikov in njunega odnosa do slovenske vlade – natančneje do dveh politično različno pozicioniranih vlad. Raziskava, opravljena z analizo komentarjev ter intervjuji z novinarji, je zajela dva regionalna časnika, in sicer Primorske novice in Gorenjski glas v dveh obdobjih (leto 2002 in leto 2005–2006). Pred tem bo govora še o metodologiji analize besedil pri takšnem načinu raziskovanja, ki mora pri sklepanju nujno upoštevati objektivne omejitve metode. Sama metoda ima namreč niz omejitev glede svojega dosega, zato je potrebna posebna previdnost pri sklepanju na odnos med jezikovnimi pojavi in zunajjezikovnimi pojavi. Osrednja teza se glasi, da je pri regionalnem tisku kritičnost do centralne vlade in države posledica kombinacije države nadzornika oblasti in podjetniške funkcije

tiska kot zasebne pravne osebe na področju ekonomije, takšna kombinacija pa zaradi notranjih napetosti med tema dvema funkcijama nujno ne vodi k učinkoviti razpravi o skupnem dobrem na nacionalni ravni, čeprav lahko služi interesom regije in lastnikom tiska.

POJMOVANJE ODNOSA MEDIJEV DO OBLASTI

Edmund Burke in Jeremy Bentham – delo slednjega z naslovom *On the Liberty of the Press, and Public Discussion* je še posebej znamenito (Bentham, 2008) – sta tisk pojmovala kot sredstvo zagotavljanja nadzora oblasti zaradi specifičnih funkcij, ki jih je tisk opravljal na prehodu iz absolutizma v meščansko liberalnodemokratsko vladavino. Ideja tiska kot "četrte veje oblasti" je bila utemeljena na načelu publicitete in nadzoru javnosti nad voljenimi predstavniki ljudstva brez tega, da bi bil tisk sploh pojmovan kot dobičkonosna panoga v kapitalističnem ekonomskem sistemu. Sprememba je nastopila z meščanskimi revolucijami in z ustavno zagotovitvijo svobode tiska, v istem času pa se je meščanski razred deklariral kot vodilna družbena sila, ki predstavlja celotno ljudstvo, ter vir legitimacije oblasti. V tem kontekstu je tisk "sicer tudi poslej še ohranjal drugačen vir legitimnosti – kot *organ javnosti* in kot kapitalistično *nedržavno podjetje*, vendar pa je njegova avtonomizacija v posebno "vejo", ki je bila utemeljena na moči kapitala, hkrati izvzela tisk iz splošnega načela javnosti, natančneje iz osebnostne pravice do izražanja" (Splichal, 2005, 61). Tisk je postal eden od sektorjev ekonomije, ki proizvaja dobrine za izmenjavo na trgu, prvenstveno pa je odgovoren lastnikom in šele nato bralcem kot potrošnikom vsebin in obenem državljanom. Tukaj nastopi konflikt interesov med vsemi tremi omenjenimi akterji – lastniki tiska, bralci in državljanji – katerih vloge so tukaj ločene v analitične namene. Lastniki pričakujejo čim večji dohodek, tudi preko prodaje občinstva oglaševalcem, s tem pa se vsebine prilagajajo najširšemu in obenem tistemu segmentu občinstva, ki ima kar najvišjo kupno moč. Ko tisk opravlja funkcijo "četrte veje oblasti" ali z drugimi besedami "psa čuvaja", se državljanom prikazuje kot zaščita pred (pre)močno oblastjo, saj le-ta svojo moč kaj hitro lahko zlorabi za namene zadovoljevanja partikularnih interesov pred samodeklariranim poslanstvom iskanja občega dobrega.

Liberalna teorija pa se ne ustavi samo pri negativni svobodi od oblasti, ki naj bi jo tisk pomagal vzdrževati, temveč vidi tisk nemalokrat tudi kot informatorja in pospeševalca javne razprave. Ti dve funkciji tiska – nadzorna in proaktivna – pa po mnogih analizah nista tako zvezno usmerjeni na nadzor oblasti in/ali služenju državljanom. Mnogi komentatorji opozarjajo, da tekmovanje na prostem trgu, ki se ga udeležuje tisk, še zdaleč ne zagotavlja široke javne razprave in možnosti za objavljane različnih si mnenj. James Curran našteje nekaj glavnih zmot, ki jih zagovorniki trga, ki naj bi skozi

zasebni tisk poskrbel za emancipacijo državljanov v dejavne in "razsvetljene" člane javnosti, največkrat spregledajo: učinkovita svoboda objavljanja mnenj se zaradi tržnih imperativov niža, posledično so ljudje manj informirani ter težje sledijo in prisostvujejo javni razpravi, prav tako pa se s sredinsko pozicioniranimi vsebinami niža inteligentnost in racionalnost razprave (Curran, 2000, 128). Tem očitkom se pridružuje tudi kritika, ki celotno medijsko krajino ocenjuje skozi posledice tekmovanja med izdajateljskimi podjetji, s čimer se vsebine medijev pod pritiskom iskanja tržno zanimiv segmentov občinstva depolitizirajo in komodificirajo, nemalokrat pa se tudi prilagajajo interesom politike in gospodarstva, odvisno pač od narave zaveznikov elit moči (Bagdikian, 2004; Mills, 1956). Kapital je nagnjen h koncentraciji, s čimer se v teoriji idealizirana svobodna konkurenca med izdajateljskimi podjetji v praksi prevede na tekmovanje oligopolov, mnogokrat pa kartelni dogovori poskrbijo celo za popolnoma monopolno delovanje medijev. Ben Bagdikian živo ilustrira primer medijev v ZDA: "Do 2003. je pet ljudi kontroliralo vse medije, ki jih je še pred dvajsetimi leti vodilo petdeset korporacij" (Bagdikian, 2004, 27). Medijska podjetja se združujejo, povezujejo se vertikalno in horizontalno, poleg tega pa v njihovo lastniško strukturo stopajo podjetja iz drugih gospodarskih panog. Lastniki medijev so tako del globalnega, nacionalnega in regionalnega sistema moči, ki nadzira pretok informacij.

Povezavo političnega sistema z mediji si velja pogledati malo natančneje. Liberalna teorija razume državo kot neodvisno upravljavko tekmujočih si interesov posameznih enot kapitala, ti interesi pa so vsi enako upravičeni v smislu ohranjanja kroženja kapitala. Povedano enostavneje, interesi lastnikov medijev in članov občinstva kot potrošnikov se razlikujejo samo glede tega, kakšno menjalno vrednost bodo dobrine, ki jih proizvede stremljenje po ustvarjanju ekonomske vrednosti, imele v kapitalističnem načinu produkcije, ki postavlja splošne pogoje tekmovanja. Država poskrbi za to, da nobeno podjetje ali akter ne prevlada popolnoma nad drugim, skrbi za pomiritev in upravljanje razrednih konfliktov, postavlja zakone in izvaja kazni, s tem pa zagotavlja pogoje tekmovanja na trgu. Z vidika politične ekonomije pa tekmujoči interesi predstavljajo nepomirljiva nasprotja v družbeni hierarhiji, ob tem da država še zdaleč ni avtonomna v zagotavljanju njihovega upravljanja. Avtonomna je lahko le takrat, ko pride do upravljanja borbe interesov v posameznem razredu z namenom ohranjanja konkurence posameznih enot kapitala, na primer v intra-razrednem boju lastnikov in njihovih podjetij v enem ekonomskem sektorju. Ko pa se dvignemo na sistemsko raven, neodvisnost države od tekmujočih agentov kapitala "paradoksalno predstavlja

pogoj za njihovo integracijo v parametre kapitala na splošno", pojasnjuje Mike Wayne (2003, 99). Tukaj ima splošen interes samo država, ki regulira ekonomski sektor "od zgoraj", medtem ko se interesi posameznih enot kapitala usmerjajo v izkoriščanje produktivnih sil, katerih del so tudi državljani-bralci, in na tekmovanje med seboj. S tega vidika množični mediji potrebujejo prijazno državo, ki bo zagotovila kar najboljše pogoje za prodajo vsebin občinstvu, za prodajo občinstva oglaševalcem in posledično visokim donosom kapitala. Ko pa je država še delni lastnik medijskih hiš, kot je to v primeru analiziranih regionalnih časnikov,¹ lahko "sinergijski" učinki deljenega lastništva še posebej vplivajo na nekritično držo medijev do oblasti.

Ideja o avtonomnem tisku kot nadzorniku oblasti tako pride v navzkrižje z interesi lastnikov medijev. Pričakovanja o avtonomnosti se napajajo iz idealistične koncepcije družbe, ki je še posebej značilna za liberalno politično teorijo. Tisk naj bi bil eden od samostojnih ekonomskih akterjev, ki jih vodijo menjalni odnosi, ti pa se kažejo, kot da nimajo vrednotne usmerjenosti, saj jih vodi domnevno pravična menjava ekvivalentov: bralci bodo kupovali časopis, ki bo kritičen do vlade, če bodo opazili, da svoje funkcije ne opravlja, bodo kupovali konkurenčne časnike, ki bolj verodostojno beležijo dogajanje na političnem prizorišču. Vendar tisk potrebuje državo za zagotavljanje podjetniške svobode, obenem pa država potrebuje tisk za razširjanje svojih sporočil – država je namreč tudi močan komunikator, ki prav tako kot vsi udeleženci javne razprave uporablja medije in ima na razpolago veliko količino ekonomskih virov, moči in vpliva. Tisk in država zato živita v simbiozi, ki jo poganjajo notranje napetosti liberalnodemokratskega političnega sistema in kapitalističnega načina produkcije. Ideja demokracije, po kateri naj bi bili državljani enaki vsaj v javni razpravi, tako trči ob ideji tržne konkurence, ki v realnosti obstaja samo kot oligopolni trg koncentriranega kapitala, in ob ideji o predstavniki državi, za katero so državljani samo drugo ime za živo proizvodno silo, ki jo potrebuje ekonomski sektor. Ta "trk" pa seveda izključuje enostavno enačenje države in monopolnega kapitalizma, ki ga je denimo zagovarjal "vulgarni" marksizem, saj se zgodi na polju konkurirajočih si sil.

SPUST NA REGIONALNO RAVEN: REGIONALNI TISK, REGIONALNA JAVNA SFERA IN DRŽAVA

Država, ki jo vodi politična elita, moč zbira v svojih institucijah, ki so nemalokrat centralizirane tako geografsko kot tudi glede samega delovanja. Upravljanje družbenih podsistemov s strani države poteka "od zgoraj navzdol", medtem ko enote podjetja, tisk, državljani

1 O analizi medijskih trgov v Sloveniji glej Bašič-Hrvatini in Kučič (2005).

in regionalna uprava kot posamezne upravljane enote v primeru reševanja zasebnih in javnih zadev svoje delovanje usmerjajo "navzgor". Različnost v interesih posameznikov in skupin iz določene regije, smereh delovanja, etnični pripadnosti, mnenjih, politični obarvanosti, skratka vsa raznolikost kulturnega, ekonomskega in političnega življenja, predstavlja za državo problem, ki otežuje pot do konsenza na nacionalni ravni o perečih vprašanih in do učinkovite integracije regij v koherentno delujoč sistem, ki ga upravlja centralna vlada. Omenjena različnost zahteva neprestano preoblikovanje in spremembe družbenih pogojev, ugotavlja Wayne: "Regionalna decentralizacija, včasih na manjše narode, ki so združeni v večjo nacionalno državo, in kampanje proti rasizmu in etnični diskriminaciji, sta dva namiga za takšno preoblikovanje" (Wayne, 2003, 112). Če se tukaj osredotočim samo na regionalizem, potem regionalni tisk služi za reprezentacijo manjših geografskih enot na nacionalni ravni, vstopno točko v javno razpravo – ki obenem poteka na nacionalni in regionalni ravni – med centralistično državo, regijsko upravo in člani javnosti, ki živijo v regiji. Odnos tiska do države sledi predstavljanju regije, njenih družbenih in materialnih značilnosti in pogojev življenja tako v regijski kot nacionalni javni sferi. Definirajmo še regijsko javnost. Kot domena družbenega življenja je to sfera, ki je v načelu odprta in kot taka del nacionalne javne sfere, vendar so v njej obravnavani in preoblikovani le interesi regijskih javnih akterjev, akterji iz drugih delov države pa ne sodelujejo v njej – posledice dejanj regijskih akterjev ne vplivajo nanje, zato tudi nimajo interesa po vključevanju v javno razpravo.

Raziskava Laure Ruusunokse (2006) o lokalnih, regionalnih in nacionalnih javnih sferah, tisku in novinarskem profesionalizmu pokaže na specifičnosti naštetih sfer in odnosa novinarjev, ki so zaposleni v regionalnih in lokalnih časnikih, do trga, politike in javnosti. Novinarji naj bi bili zaradi bližine svojih bralcev, ki jih na primer lahko srečajo tudi na poti v uredništvo ali popoldne med športnimi dejavnostmi, zaradi vključenosti tiska v regionalno življenje in zaradi bližine z lokalnimi in regionalnimi upravami, bolj naklonjeni vključevanju državljanov v novinarstvo, kar spreminja ustaljene profesionalne standarde novinarstva kot poklica. Reprezentacija državljanov-bralcev v regionalni javni sferi je olajšana in pospešena zaradi vključenosti novinarjev v življenje skupnosti, kar pa po eni strani predstavlja grožnjo za ohranitev "neodvisnosti in objektivnosti novinarjev", Ruusunoksa (2006, 84) povzema eno bolj glasnih kritik, ki jih je deležen obrat regionalnega tiska k državljanom. Novinarji po besedah kritikov namreč zagovarjajo predvsem rešitve javnih problematičnih

zadev po meri skupnosti oziroma regije, kar mnenje regionalne javnosti izvzema iz prizadevanja za javno dobro na nacionalni ravni. Kar pa še vedno ne pomeni, da so tudi dejanske rešitve zadev po meri regije, če ima škarje in platno za rešitev problemov regije v rokah centralna vlada.

Manjše geografsko območje in celo osebna bližina ter medsebojno poznavanje članov javnosti dajeta zagon ideji deliberativne demokracije in participacije v javni sferi na podlagi medosebnega komuniciranja, posledično pa so tudi sporazumi o reševanju problemov lahko učinkoviti in legitimni samo za manjšo skupnost, zato država te sporazume lažje spregleda. Javno komuniciranje na regionalni ravni se zaradi odprtosti komunikacijskih kanalov za posameznike in skupine, vključenosti tiska v regijske podsisteme družbe in odust-do-ustnega komuniciranja v dejanskosti dokaj približuje idealu "Velike skupnosti", ki jo je Dewey razvil na podlagi analize procesov javnega komuniciranja lokalne skupnosti in nato apliciral na "translokalne" združbe in končno predstavil kot organizacijo družbe, ki bi lahko omogočila učinkovito participativno javnost na ravni države.² Dewey je zagovarjal medosebno sporočanje kot edini način, s katerim se državljani lahko vključijo v krogotok mnenj in obenem ohranijo možnost razumevanja ter tvornega preoblikovanja interesov udeležencev javne razprave. In prav tisk je v modelu Velike skupnosti posrednik med člani javnosti:

"Dokler pomeni, ki jih nosijo objave, ne začnejo krožiti od ust do ust, objavljanje ni popolno, javnost, ki iz njega izhaja, pa je le delno oblikovana in le delno obveščena. Nobenih meja ni, da osebnih intelektualnih danosti, četudi omejenih, ne bi svobodomiselnost širili in potrjevali, kar pa lahko izhaja iz toka družbene inteligence, kadar kroži od ust do ust, od enega do drugega, ko se sporazumevajo člani lokalne skupnosti" (Dewey, 1999, 148).

Zaradi lastnosti, ki jih ima regionalna javna sfera, je doseganje konsenza o problemih, ki naj bi jih reševala država, zato mnogo lažje dosegljiv na ravni regijske kot na ravni nacionalne javne sfere. Posledice neizgrajenih cest, problemov propadajočih podjetij, socialne problematike, naravnih katastrof itd., člani skupnosti dokaj podrobno poznajo ter občutijo; in če jih ne zmorejo reševati sami, še bolj pa, če naj bi zanje vsaj deloma poskrbela centralna vlada, kaj hitro v slednji najdejo krivca in rešitelja obenem. Regionalni tisk je v teh procesih glas regije, njenih institucij in uprave, tudi podjetij in civilnih iniciativ, ki problematizirajo vse od naravovarstva do pregovorne zapostavljenosti regij. V zgoraj omenjeni raziskavi Ruusunoksa ugotavlja, da se novinarji dobro zavedajo svoje vloge kritika vlade in "psa

2 Dewey je javnost sicer neposredno povezoval z državo – zanj je bila država politično organizirana javnost – vseeno pa javno komuniciranje v skupnosti lahko služi za predstavitev analogije delovanja demokratičnih procesov javnega mnenja v konkretnih regijah in s strani Deweyja idealiziranih skupnostih.

čuvaja", obenem pa stopijo na stran državljanov, tako da so v prispevkih, "v katerih državljani razpravljajo z ministri v glavnem mestu, ljudje videni kot predstavniki province in ljudske ravni" (Ruusunoksa, 2006, 91). S takšno taktiko se časnik otrese odgovornosti kritike vlade in jo prenese na regijo oziroma regijsko javnost. Vendar pa takšna rešitev ni dolgoročna, če javnosti ni dan glas ali je neaktivna. Zaščita, ki jo nudi "glas regije" prinese ob ustreznem stimuliranju javnosti koristi tako javnosti kot časniku: javnost je slišna, njena sporočila so okrepljena, časnik pa se pozicionira kot eden glavnih akterjev v regiji, kar mu zvišuje družbeni status in končno tudi naklado.

Ko v regionalni javni sferi vlada močan konsenz o reševanju problematične zadeve, katere naslovnik je vlada, potem ni pričakovati, da bo regionalni tisk zagovarjal pretekle poteze vlade, ki so mogoče povzročile probleme ali pa prihodnje delovanje, ki v regiji ni sprejeto kot ustrezno oziroma ga javnost ne podpira. Tudi v primeru, da se komentator (novinar) ne strinja s pozicijo regijske javnosti ali uprave, politikov, podjetnikov in še bi lahko naštevali, bo do njih prizanesljiv in se bo kritiki poskušal izogniti. Uredniki lokalnega tiska so za takšne primere "izdelali niz strategij, s katerimi se izognejo obtoževanju, še vedno pa z njimi lahko izrazijo mnenje", ugotavlja Karin Wahl-Jorgensen (2005, 87). Uredniki poudarjajo, da so v prvi vrsti zagovorniki lokalnega javnega mnenja, obenem pa tudi v industriji zabave, kar pomeni, da so svojim bralcem zavezani v tolikšni meri, ki še omogoča zeleno donosnost kapitala. Takšno prilagajanje interesom je lahko problematično za lastnike, saj pozicija novinarja ali časnika, ki nasprotuje regionalnemu javnemu mnenju, znižuje prihodke od prodaje in dolgoročno zaveznitvo med časnikom in regijo. Še smiselno (z vidika poslovanja časnika) nasprotovanje regijski javnosti bi lahko izrazili z mejno donosnostjo: časnik nasprotuje javnemu mnenju v tolikšni meri oziroma s tolikšno intenzivnostjo, da še ne ustvarja izgube, torej vse dotlej, dokler se mejni stroški še pokrivajo s ceno ene enote prodanega časnika. Seveda se v realnosti ta strategija prilagaja dolgoročnemu planiranju prodaje. Kolumnisti so po besedah Wahl-Jorgensen redko kontroverzni v komentiranju lokalnih zadev, z veseljem pa kritično pretresajo nacionalne in globalne teme. Obenem mnogi novinarji razumejo komentarje kot priložnost za gradnjo zavesti o skupnosti in vzdrževanju njenih moralnih standardov, kar pomeni, da se takšni komentarji na račun ohranjanja kohezivnosti mnenj bralstva odpovedo klasičnemu poslanstvu novinarstva kot kritičnega očesa javnosti – seveda na ravni problematičnih zadev, ki naj bi se reševale na ravni skupnosti ali konkretno regije. Takšno usmeritev je mogoče razložiti s politično-ekonomskega vidika, saj časnik, ki bo kritičen do svojih bralcev, lokalnih elit ali regionalne javne uprave, lahko izgubi vir zaslužka, politično zaslombo in vire novic, ne gre pa zanemariti

vpetosti v lokalni oglaševalski trg. Seveda je po analogiji mogoče sklepati tudi na to, da so posamezni akterji kaj hitro lahko tarča kritičnih prispevkov, če le novinarji in uredniki precenijo, da javnost nima dobrega mnenja o teh akterjih, vendar vse v luči ohranjanja tržnega deleža. Po enakem vzorcu poteka tudi kritika nacionalne vlade. In obratno, ko tisk potrebuje prijaznega upravljavca ekonomskega sektorja in zakonodajalca, ga bo tisk podprl, če le načrtovana in pretekla dejanja služijo interesom njegovim lastnikom, kajpak v kontekstu mnenjskega vzdušja v regiji. Regionalni tisk je torej razpet med regijo in državo, obenem pa je še podjetje, od katerega lastniki pričakujejo dobiček.

METODA ANALIZE ODNOSA REGIONALNEGA TISKA DO VLADE

Nekatere odnose v zgoraj prikazanem teoretskem okviru je mogoče analizirati z metodo kvantitativne analize besedil, saj je na podlagi rezultatov analize teh besedil mogoče sklepati o "lastnostih zunajjezikovnih pojavov. Analiza besedil torej ne omogoča samo sklepanja o komunikatorjih (viru), ampak tudi o recipientih in družbenih okoljih, ki so v določenem odnosu z besedilom" (Splichal, 1990, 17). Sistematično proučevanje besedil – v konkretnem primeru komentarjev v dveh regionalnih časnikih *Primorske novice* in *Gorenjski glas* – s tega gledišča nudi vpogled v regionalno in nacionalno okolje, poleg tega pa tudi oceno dogajanja v teh okoljih z vidika novinarjev oziroma časnika. Vendar je pri sklepanju na podlagi rezultatov potrebna previdnost. Če povzamem po Splichalu, ki je v delu *Analiza besedil* (1990) zelo natančno predstavil samo metodo, besedila predstavljajo množico vhodnih informacij, ki iz okolja prihajajo v medije, poleg tega pa tudi množico izhodnih informacij, ki jih mediji pošiljajo v okolje. Na podlagi vhodnih informacij lahko sklepamo na lastnosti okolja, na podlagi izhodnih informacij pa na lastnosti medijev, vendar pa tudi sami mediji delujejo na okolje, tako da brez primerjave med izhodnimi in vhodnimi informacijami ne moremo zagotovo vedeti, kakšna je stopnja interakcije med mediji in okoljem (Splichal, 1990, 33–34). Omenjena primerjava bi pokazala, kako mediji vplivajo na javno razpravo, ki lahko konec koncev teče tudi po drugih komunikacijskih kanalih, denimo ob osebnih srečanjih akterjev. Kot navaja Splichal, pa izkušnje kažejo, da je iz samih lastnosti besedil težko sklepati na dimenzije omenjenega odnosa – v našem konkretnem primeru to pomeni, da v komentarjih ni bilo zabeleženega nobenega dogodka, v katerem bi se javni akterji sklicevali na vsebine in informacije, pridobljene iz istega analiziranega vzorca komentarjev, tako da bi lahko sklepali na povratno zvezo med okoljem in mediji.

Raziskava dveh regionalnih časnikov se bo usmerila na komentarje, ki so vrednostno ocenjevali delo sloven-

ske vlade in opozicije v izbranih časovnih obdobjih. Komentarji v časopisih kot vhodne informacije bodo omogočili sklepati kakšni, kako intenzivni oziroma kako pogosti so bili posegi v države v primorsko in gorenjsko regijo in pa tudi širše na nacionalni in mednarodni ravni. Nato iz komentarjev lahko sklepamo na to, kako so novinarji in uredniki v časnikih vrednotili posege političnega sistema v družbeno okolje – bodisi pozitivno, negativno ali pa dokaj zadržano – lahko pa seveda tudi ugotovimo trende v posvečanju pozornosti delovanju politike. Komentarji so v tem smislu del izhodnih informacij, na podlagi katerih ugotavljamo, kako se dopolnjujeta nadzorna in proaktivna funkcija časnikov – kot jo definira liberalna politična teorija – ter interesi, ki jih narekuje način produkcije – kot ga predstavi kritična politična ekonomija. Povezava teh dveh sklepanj, torej povezava rezultatov analize na podlagi vhodnih in izhodnih informacij, pa predstavlja določen problem, ki bi za rešitev zahteval analizo vzajemnega vplivanja med sistemom in okoljem. Namreč, interpretacija in ocena interaktivnosti ni popolna, če časnik ne umesti v okolje sistemskih imperativov moči, denarja in argumentov oziroma v ekonomski, politični sistem in v specifično javno sfero, za katero tisk predstavlja vstopno točko za akterje različnih interesov. Analiza kritičnosti tiska do oblasti brez upoštevanja teh značilnosti se mora zavedati meja sklepanja in interpretacije. Če javnost legitimira oblast, njena dejanja in od nje zahteva rešitve problemov, ki jih javnost s konsenzom zahteva, potem sklepanje, da kritična naravnost tiska do oblasti eno značno pomeni negativen odnos do oblasti, zahteva najmanj vpogled v procese javnega razpravljanja in ugotavljanje "trdnosti" (Tönnies, 1999) mnenja javnosti. Raziskave, ki ocenjujejo interno in/ali eksterno pluralnost tiska z vidika zastopanosti različnih mnenj v tisku, bi to metodološko zahtevo morale vzeti kot normo. Namreč, dejanja vlade so lahko povsem zgrešile cilj, ne služijo interesom javnosti, ekonomiji, regionalni upravi itd. Analiza besedil kot taka, brez kombinacije z drugimi raziskavami, ne omogoča sklepati na to, ali so besedila v medijih verodostojno ali površno povzela razpravo v javnosti, še manj pa, da je novinar zaradi svojih interesov popačeno predstavil sliko dejanskosti ali komentar prikrojil zaradi pritiskov ekonomskega ali političnega sistema. Na podlagi vsebin kot vhodnih informacij lahko ob odsotnosti raziskav konkretnih dogodkov in delovanja akterjev sklepamo le, kaj se je v okolju tudi dejansko zgodilo, brez tega, da bi mogli reči, da je bil novinar načrtno selektiven pri poročanju ali zapostavljal določena izražena javna mnenja. Ob tem je potrebno poudariti, da je selektivnost in določanje dnevnega reda javne razprave v veliki meri domena medijev, vendar pa analiza vhodnih informacij ne omogoča sklepanja, katere teme in mnenja so bila izpuščena, kot tudi, zakaj se je to zgodilo. Ko pa analiziramo besedila kot izhodne informacije o mediju, pa je mogoče sklepati na lastnosti

medija (na primer glede izbire tem po določenih kategorijah), vendar zopet z zavedanjem, da izbrane teme – objavljene vsebine in mnenja – ne kažejo na to, katere teme in mnenja so bila izpuščena. Analiza besedil je torej utemeljena na predpostavki o objektivirani sliki realnosti, kot jo kažejo vsebine. Z namenom izboljšane vpogleda v družbeno okolje pa so bili izvedeni tudi polstrukturirani intervjuji z novinarji in uredniki, ki bodo upoštevani pri interpretaciji.

S podobnimi metodološkimi zahtevami se srečuje tudi analiza okvirjanja javnih tem. Okvirjanje tem zaznamuje strateško delovanje v javni razpravi s poudarjanjem določenih vidikov in spodbijanjem konkurenčnih okvirov, vse z namenom zmage v razpravi (Pan in Kosicki, 2001, 39), uspeh okvirjanja pa je mogoče oceniti skozi analizo dejanskih konfiguracij družbenih in političnih sil. Distribucija in selektivno poudarjanje določenih mnenj in informacij je prirejena interesom akterjev, med katere štejemo tudi tisk: "V tem procesu sortiranja 'poudarek' označuje družbeno moč novinarstva, ki leži točno v vključevanju določenih glasov v normativni družbeni diskurz in izključevanju drugih" (Durham, 2001, 125). Spoznanje o strateškem delovanju zato omogoča sklepanje o udeleženi strategiji, trditve o izključenih pomenih, ki ne preživijo kot okviri, so povsem veljavne, vendar šele skozi analizo empirične realnosti izključenih "drugih".

ODNOS REGIONALNEGA TISKA DO VLADE: ANALIZA KOMENTARJEV V PRIMORSKIH NOVICAH IN GORENJSKEM GLASU

Predmet prve analize so bili komentarji časnika Primorske novice v letu 2002 ter med 1. julijem 2005 in 30. junijem 2006. V letu 2002 je časnik izhajal dvakrat tedensko, tako da so bili analizirani 103 komentarji. Do leta 2005 se je časnik preoblikoval v dnevnik, tako da je v proučevanem obdobju v letih 2005 in 2006 izšlo 294 komentarjev, od katerih jih je bilo sto izbranih za analizo.

Predmet druge analize so bili komentarji časnika Gorenjski glas v enakih obdobjih kot pri Primorskih novicah. V letu 2002 je časnik izhajal dvakrat tedensko, analizirano je bilo 79 komentarjev, ki so imeli tudi funkcijo uvodnikov. V letu 2005 je Gorenjski glas začel izhajati tudi ob sobotah in dobil prilogo, imenovano Razgledi, v kateri je na prvi strani komentar, ki je daljši od uvodnikov, ki so bili analizirani za leto 2002. V proučevanem obdobju je izšlo 41 komentarjev, vsi pa so bili predmet analize.

Cilj analize je bil na podlagi vhodnih informacij sklepati na dejanja centralne vlade in posledičnih sprememb družbenega okolja, na podlagi izhodnih informacij pa sklepati na odnos tiska do vladnih posegov v okolje. Pri prvem sklepanju vsebine (komentarje) razumemo kot odraz empirične realnosti (tudi mnenj jav-

nosti), pri drugem kot izraz mnenj poslovnega subjekt, ki deluje v spreminjajočem se političnem in ekonomskem okolju. Ker sta Primorske novice in Gorenjski glas regionalna časnika, ki pokrivata Primorsko oziroma Gorenjsko, komentarji pa obravnavajo tudi teme na ravni celotne države, je bila analiza opravljena posebej za komentarje, ki obravnavajo predvsem tematiko nacionalnega pomena, in posebej za komentarje, ki se dotikajo predvsem regionalne problematike. Analitični model je torej zgrajen okoli denotativne funkcije jezikovnega znaka, v kateri se "znak vselej nanaša na neko entiteto v zunajjezikovni dejanskosti" (Wersig, 1990, 42–43), v primeru naše raziskave na politični sistem Slovenije ter njegova dejanja na regionalni, nacionalni in mednarodni ravni, kot jo beležita časnika.

V obeh primerih – torej analizi komentarjev nacionalnega in regionalnega dogajanja – so bili komentarji razdeljeni na tiste, ki so kot glavno temo obravnavale politiko, ter na tiste, ki so obravnavale nepolitične teme, kot so denimo zdravstvo, šport, kulturo itd. Ključ za določitev teme kot politične je bila obravnava aktualnega političnega dogajanja oziroma tematika, ki je že dalj časa na političnem prizorišču. Nadalje je bila določena vrednostna sodba, vsebovana v besedilu, ki opisuje delovanje političnega sistema. Analiza se sicer opira na komentarje, vendar pa je na podlagi določanja vrednostnih sodb enota analize del komentarja (prav lahko tudi samo en stavek, ponavadi v zaključku), v kateri komentator jasno izrazi svojo sodbo o obravnavani temi. Aktualno politično dogajanje se glede na sodbe razvršča v provladnih, protivladnih, protipozicijskih ali uravnoveženih izraženih mnenj. V tem smislu so bili komentarji razdeljeni na tiste, v katerih je za enoto analize nedvoumno mogoče določiti, da podpirajo vladna stališča ali dejanja oziroma vlado jemljejo v bran (provladni); tiste, ki so kritične do vlade, njenih stališč in ravnanj (protivladni); tiste, ki so kritične do opozicije (protipozicijski); ter tiste, ki so do vlade in opozicije uravnovežene, kar pomeni, da ne ene ne druge ne izpostavljajo v negativnem ali pozitivnem smislu. Za takšno razvrstitev je bilo potrebno v enoti analize najti nasprotje ali odsotnost le-tega med komentatorjevimi objavljenimi mnenji na eni strani ter dejanji, posledicami ali stališči političnih akterjev na drugi strani. Po analogiji, seveda pa z upoštevanjem pozitivnega vrednotenja (načrtovanih) dejanj vlade ali njihovih posledic, je bila izvedena tudi operacionalizacija spremenljivke za strinjanje (provladni komentarji), ki pa tukaj zaradi prostorske stiske ni predstavljena. Nasprotje je torej izrecno omenjeno nasprotje med stališči, ocenami dogodkov, dejstev, dejanj o nekem skupnem objektu pozornosti, pri čemer sta a) identificirani vsaj dve strani oziroma dva akterja, ki sta vanj dejansko vpletena oziroma se nanašata na skupni objekt pozornosti, ali b) so omenjena tudi nasprotja med prihodnjim/preteklim delovanjem, napovedmi ali obljubami o nekem skupnem objektu po-

zornosti. Nasprotje mora biti določljivo: "če bo A storil to, se bo zgodilo to", "če se zgodi to, bodo ukrepali tako", "kar je naredil A ni prav", ..., kjer je posledica ali ukrep nasprotna od pričakovanj in želja akterja A. Nasprotje je bilo operacionaliziran po intenzivnosti: obstaja vsaj en akter, ki se brezpogojno oklepa svojih mnenj ali zagovarja neka mnenja, ki so v nasprotju z drugimi mnenji, stališči. Takšno nasprotje je ostro. Intenzivno nasprotje nastane, ko so akterji s pridržkom za neko mnenje ali s pridržkom do spora – le pogojno zagovarjajo neko mnenje, definicijo situacije, ki sproža nasprotje oziroma so pripravljeni na reševanje pod določenimi pogoji. Odpravljanje nasprotja je opredeljeno kot usklajevanje ali predstavljanje mnenj o rešitvi – komentiranje je usmerjeno v razrešitev nasprotja. Akterji niso neposredno v stiku, ne komunicirajo neposredno in/ali niso v isti situaciji – nasprotja v mnenjih, dejanjih ali pričakovanjih ni. V analizi so bili za razvrstitev v sodbe v kategorij "proti" uporabljene pozitivne vrednosti za ostro ali intenzivno nasprotje, uravnoveženost je bila določena, če je bilo nasprotje osvetljeno z različnih strani (tako rečeno se nasprotovanje odpravlja s predstavitvijo mnenj obeh strani) ali ga ni bilo.

Nadalje so bili komentarji razdeljeni na tiste, ki večinoma zadevajo domačo politiko, in na tiste, ki so v glavnem posvečeni mednarodni politiki. Analiza komentarjev nacionalne ravni je kot mednarodno problematiko obravnavala tako globalne procese in odnose, v katerih Slovenija ni neposredno udeležena, denimo v volitvah po svetu, v analizi mednarodnih gospodarskih gibanj, kot tudi tematiko mednarodnih odnosov med Slovenijo in drugimi akterji v mednarodni politični areni, na primer odnos do sosednjih držav, približevanje Slovenije Evropski uniji...

Komentarji, ki so zadevali regionalno dogajanje, a so v obravnavi segli tudi v sosednje prekomejne regije, so bili uvrščeni najprej med komentarje z regionalno tematiko in v tem okviru še v mednarodno skupino. Kot primer takšnega dogajanja so lahko gospodarske povezave primorskih podjetij s tujimi partnerji v Italiji in na Hrvaškem, potem problematika meje s Hrvaško, ki je zadevala predvsem lokalne probleme prebivalcev,...

Primerjava komentarjev po nacionalni in regionalni tematiki za Primorske novice 2002

Delež političnih komentarjev na nacionalni in regionalni ravni v letu 2002 je približno enak, 64 oziroma 61 odstotkov glede na vse komentarje na nacionalni oziroma regionalni ravni. Izrazito pa se razlikujeta deleža obravnave notranje politike, ki dosežeta 78 odstotkov vseh političnih komentarjev na nacionalni ravni in le 36 odstotkov na regionalni ravni. Takšno razliko gre pripisati visokemu deležu komentarjev, ki se ukvarja s "prekomejno" regionalno problematiko manjšin in političnih problemov s sosednjo Italijo in Hrvaško, takšnih

komentarjev je kar 63 odstotkov na regionalni ravni – uvrščeni so bili med mednarodne komentarje. Delež provladno usmerjenih besedil je na regionalni ravni nekaj večji kot na nacionalni ravni (25 odstotkov proti 15 odstotkom), prav tako je večja kritičnost do vlade (50 odstotkov proti 39 odstotkom), oboje predvsem na račun zmanjšanja uravnoteženih prispevkov (od 45 odstotkov na nacionalni ravni na 25 odstotkov na regionalni ravni). Delež nepolitičnih tematik je približno enak, in sicer 36 odstotkov oziroma 38 odstotkov vseh prispevkov.

Primerjava komentarjev po nacionalni in regionalni tematiki za Primorske novice 2005–2006

V primerjavi komentarjev, ki so v letih 2005 in 2006 obravnavali politiko na nacionalni ali regionalni ravni, so večji delež predstavljali prvi (53 odstotkov), manjšega pa drugi (43 odstotkov) glede na vse komentarje na nacionalni oziroma regionalni ravni. Notranjo politiko od teh dveh deležev obravnava 69 odstotkov komentarjev na nacionalni ravni in 63 odstotkov na regionalni. Provladnih mnenj je bilo v komentarjih na nacionalni ravni 5 odstotkov in na regionalni 14 odstotkov, vladi oziroma njenim potezam je nasprotovalo 50 odstotkov komentarjev na nacionalni ravni in 64 odstotkov na regionalni. Visoka kritičnost (v primerjavi z letom 2002) na nacionalni in regionalni ravni ima za posledico upad nevtralnih (uravnoteženih) komentarjev, ki jih je v primerjavi z nacionalno ravnjjo samo še 21 odstotkov (na nacionalni 44 odstotkov), prav tako pa upad vladi naklonjenih komentarjev. Delež nepolitičnih tematik je 47 proti 57 odstotkov glede na nacionalno oziroma regionalno raven.

Primerjava komentarjev po nacionalni in regionalni tematiki za Gorenjski glas 2002

Delež političnih komentarjev na nacionalni ravni je 43 odstotkov glede na vse komentarje, ki obravnavajo nacionalne teme, proti 21 odstotkom regionalnih političnih komentarjev. Delež pa nista tako različna, ko obravnavamo notranjepolitične prispevke, in sicer sta 90 odstotkov oziroma 100 odstotkov, saj je komentarjev, ki obravnavajo mednarodno tematiko izrazito malo. V letu 2002 sta namreč samo dva komentarja namenjena tej tematiki. Delež političnih komentarjev je na regionalni ravni mnogo nižji, večje je število nepolitičnih tematik. Na nacionalni ravni je nepolitičnih tematik tako 57 odstotkov, na regionalni pa kar 79 odstotkov. Delež provladno usmerjenih besedil je skoraj enak na nacionalni in regionalni ravni (16 odstotkov oziroma 14 odstotkov), veliko večja je razlika pri komentarjih, ki vladi niso naklonjeni, in sicer je na nacionalni ravni takšnih prispevkov 16 odstotkov, na regionalni pa kar 86 odstotkov.

Primerjava komentarjev po nacionalni in regionalni tematiki za Gorenjski glas 2005–2006

V primerjavi komentarjev, ki so obravnavali politiko na nacionalni ali regionalni ravni, so večji delež zasedli prvi (68 odstotkov), manjšega pa drugi (33 odstotkov) glede na vse komentarje na nacionalni oziroma regionalni ravni. Notranjo politiko od teh dveh deležev obravnava 77 odstotkov komentarjev na nacionalni ravni in kar 100 odstotkov na regionalni. Provladnih mnenj je bilo v komentarjih na nacionalni ravni 18 odstotkov in na regionalni 33 odstotkov, vladi oziroma njenim potezam je nasprotovalo 35 odstotkov komentarjev na nacionalni ravni in 33 odstotkov na regionalni. Na regionalni ravni je opaziti večjo naklonjenost vladi, in sicer za 15 odstotnih točk. Delež nepolitičnih tematik je 32 odstotkov proti 66 odstotkom na nacionalni oziroma regionalni ravni glede na vse komentarje, kar sovпада z relativno nizkim deležem političnih tematik na regionalni ravni.

USPEŠNOST DVEH RAZLIČNIH VLAD V POSEGIH V DRUŽBENO OKOLJE

V proučevanem obdobju se je vlada glede na politično usmeritev zamenjala – levosredinsko vlado je zamenjala desnosredinska vlada, zato je smiselno interpretacijo rezultatov usmeriti na razlike v njenem delovanju (pogostosti, ravneh delovanja), kot jih beležita časnik. Na podlagi komentarjev kot vhodnih informacij lahko sklepamo in objektiviramo realnost v mejah, ki nam jih dopušča metoda. Slednja omogoča sklepanje iz enot analize (komentarjev) na enote interpretacije, ki so v našem primeru regija, država in mednarodno okolje kolikor jih zaznamujejo dejanja vlade oziroma političnega sistema Slovenije. Frekvenca komentiranih dejanj kaže na pogostost dejanj in na njihovo uspešnost, kot jo ocenjuje komentator, ne kaže pa pomembnosti, saj pri analizi vhodnih informacij naš analitični model ne povezuje pogostosti pojavljanja s pomembnostjo dejanj – takšno povezavo vključuje model pri analizi izhodnih informacij.

Če sklepanje strogo omejimo glede na objektivirane postopke analize besedil in so se informacije iz okolja stekale v (pasivno) sprejemajoč jih sistem-medij, potem je v drugem proučevanem obdobju relativna frekvenca dejanj političnega sistema na nacionalni ravni padla (za 9 odstotnih točk), na regionalni ravni pa je porasla (za 27 odstotnih točk). Delež notranjepolitičnih komentarjev glede na vse politične komentarje v Primorskih novicah je po letih približno enak. Obenem je padel delež provladnih komentarjev na nacionalni kot tudi regionalni ravni (za 10 oziroma 9 odstotnih točk), narasel pa je delež komentarjev, v katerih prevladujejo kritična mnenja o ravnanju vlade (za 11 oziroma 14 odstotnih točk). Komentatorji so posege vlade v drugem proučevanem

obdobju beležili bolj kritično, kar navede na sklepanje, da dejanja, kot so jih ocenili komentatorji, niso bila po volji bodisi njim bodisi posameznim družbenim skupinam ali podsistemom, ki jih je zagovarjal komentator. Predvsem se je to pokazalo na regionalni ravni, kjer so "spodletela" dejanja vlade narasla močnejše kot na nacionalni ravni.

Analiza komentarjev Gorenjskega glasu je pokazala, da je bil delež notranjepolitičnih komentarjev glede na vse politične komentarje v letu 2002 na nacionalni ravni za 13 odstotnih točk večji kot v letu 2005–2006, razmerje na regionalni ravni pa je po letih enako – vsi politični komentarji o regiji so zadevali samo Gorenjsko. Tukaj se vidi razlika med Primorsko in Gorenjsko, kjer je prva zaradi zgodovinskega dogajanja mnogo bolj povezana s sosednjimi državami, vsaj komentari kažejo na to. Če zvesto sledimo predpostavki, da vsebine beležijo dogajanje v okolju, bi bilo mogoče reči, da so posledice dejanj ali namer vlade za Gorenjsko v letih 2005–2006 obravnavane mnogo pozitivneje kot posledice dejanj prejšnje vlade: v drugem proučevanem obdobju (letu 2005–2006) se je odobravanje delovanja vlade v regiji glede na vse notranjepolitične komentarje povečalo za 19 odstotnih točk, obenem pa je kritičnost upadla za kar 53 odstotnih točk v primerjavi z letom 2002. Hkrati pa se je v tem obdobju povečala kritičnost do vladnih potez na nacionalni ravni, in sicer za 19 odstotnih točk. Iz analize komentarjev kot vhodnih informacij iz okolja lahko sklepamo, da je bilo delovanje novejših (desnosredinske) vlade na Gorenjskem pozitivno sprejeto, na nacionalni ravni pa so bili njeni posegi na različna družbena področja manj uspešni kot posegi predhodne vlade.

Glede na značilnosti regionalnega tiska, ki je bil razčlenjen v teoretičnem delu članka, se komentatorji v obeh časnikih v podajanju svojih mnenj trudijo biti glas javnosti v regiji. Zaradi narave novinarstva, ki ga na uredniški ravni prakticirajo regionalni časniki, in posledične povezanosti z bralci so strategije komentarjev podobne tistim pri oblikovanju kampanj, pojasnjuje Wahl-Jorgensen: "Uredniki preverjajo tokove lokalnega javnega mnenja pri določeni zadevi in napišejo komentar samo takrat, ko je le-ta jasen izraz občutij skupnosti" (Wahl-Jorgensen, 2005, 3). Uredniki se izogibajo vnašanju kontroverznih tem v skupnost, saj bi s tem razbili njeno konsenzualnost, kot jo občutijo bralci. Tukaj stopi v ospredje ekonomska dimenzija ohranjanja osvojenega tržnega segmenta občinstva. Če na to ugotovitev apliciramo rezultate analize, potem lahko zaključimo, da so bili na Primorskem kritični do posegov nove vlade tako na nacionalni kot regionalni ravni. Na Gorenjskem pa so bile ocene drugačne. Posledice dejanj nove vlade so bila na regionalnem področju mnogo bolj sprejeta kot prejšnje vlade, slabše pa so bila ocenjena njena dejanja, ki sežejo na nacionalno raven.

DEJAVNOSTI DVEH VLAD SKOZI PRIZMO UREDNIŠKE IN POSLOVNE POLITIKE ČASNIKOV

V tem delu bodo besedila predstavljala izhodne informacije, ki jih v okolje pošilja sistem-medij, s čimer bo mogoče sklepati na nekatere lastnosti medija, pogostost komentiranja pa analitični model v tem primeru povezuje tudi s pomembnostjo teme, področja in zadev.

Časnik je podjetje in tega se uredniki regionalnega tiska zavedajo. Posegi vlade na področje ekonomije zadevajo poslovanje časnika, posegi vlade na druga družbena področja, ki niso neposredno vezana na dejavnost časnika kot podjetja, pa so komentirana tako, da izražajo glas regije, kot si ga predstavljajo novinarji in uredniki, ki obenem preko stika z bralci – denimo preko pisem urednikom, s poročanjem o lokalnih zadevah in dogodkih – izboljšujejo ekonomsko delovanje časnika, ugotavlja Ruusunoksa (2006, 88). Naraščanje protivladnih mnenj v drugem proučevanem obdobju nacionalno in regionalno usmerjenih komentarjev je zato pri Primorskih novicah mogoče videti kot odpor proti nezaželenim posegom na področju ekonomije, ki zadeva sam časnik, ali kot refleksija na podlagi mnenjskega vzdušja v regiji. Pri interpretaciji rezultatov pa je potrebno upoštevati tudi, da sta se oba časnika do drugega proučevanega obdobja preoblikovala v dnevnik, ali kar je še pomembnejše, časnika sta doživela tudi korenite lastniške spremembe. Pri Gorenjskem glasu so se te zgodile že v prvem proučevanem obdobju, torej v letu 2002, ko je založniška hiša Delo kupila 10-odstotni delež paradržavnega sklada SOD, v istem letu pa je Gorenjska banka, d.d., postala lastnica 82 odstotkov časnika, 8 odstotkov pa ga je ostalo v lasti fizičnih oseb, takšna lastniška struktura pa se je ohranila skozi celotno drugo proučevano obdobje (www.gorenjskiglas.si, 2009; www.finance.si, 2009). Iz analize komentarjev Gorenjskega glasu tako ni mogoče sklepati na spremembo v vplivu lastnikov na uredniško politiko, saj so se spremembe zgodile že v prvem proučevanem obdobju. Primorske novice pa so med enim in drugim proučevanim obdobjem doživele močne spremembe na področju lastništva, ki so odmevale tudi v javnosti. Do leta 2004 so notranji lastniki (novinarji, uredniki,...) predstavljali 67 odstotkov lastniške strukture, 8 odstotkov sta imela SOD in KAD, ostalo pa Infond iz Maribora, pojasnjuje nekdanja direktorica Barbara Verdnik: "Od leta 2004 so največji lastniki Primorskih novic Banka Koper, Primorje Ajdovščina, Luka Koper, Intereuropa Koper in Hit Nova Gorica, ki imajo 64-odstotni delež v podjetju. Gre za največja in najpomembnejša primorska podjetja, ki jih ob prostoru povezujejo tudi poslovni oziroma ekonomski interesi" (www2.arnes.si, 2009-03). V letu 2005 in 2006 so potekale menjave direktorjev in urednikov, kar pa iz analize komentarjev ni neposredno razvidno oziroma je neposredno povezavo v strahu pred posploševanjem težko povleči. Do nekaj zaključkov pa so vseeno pomagali tudi intervjuji z uredniki in novinarji.

Ugotovimo lahko, da povečana frekvenca izhajanja pomeni zahtevo po številu vsebin, prav tako po številu komentarjev, ki so pri Primorskih novicah stalnica vsake številke. V prvem obdobju je bilo nepolitičnih komentarjev 36 odstotkov od vseh "nacionalno" usmerjenih komentarjev, regionalnih pa za dve odstotni točki več, v drugem proučevanem obdobju pa ta delež naraste na 47 oziroma 57 odstotkov. Takšen porast nepolitičnih tem kaže na povečano nepolitičnost tiska, ki je še posebej značilna za manjše časnike lokalnih in regionalnih okolij – ti časniki ne zmorejo državljanom predstaviti kompleksnosti okolja in večjih sil na nacionalni in globalni ravni, ugotavlja Wahl-Jorgensen (2006, 83). Porast deleža nepolitičnih komentarjev je mogoče razložiti kot širitev vsebin na področja, ki prej niso bila zajeta, prav tako pa kot mogoče vpliv spremenjene lastniške strukture na uredniško politiko, ki postaja bolj previdna. Konkretno novinar Primorskih novic odgovarja na vprašanje o političnih in/ali ekonomskih pritiskih na novinarje takole: "V primerih, kot sem jih slišal, oboje, najprej lastnik, ki sproži pomislek o določenem članku, o določenem zapisu, in potem pa urednik, ki to uredi. Če je to, za ta primer, kot sem slišal, je bilo tako." Na vprašanje, ali so se te prakse spremenile z zamenjavo vlade ali pa gre za nadaljevanje vzorcev iz preteklosti, pa odgovarja: "Ja, je, ko nekaj napišeš in dregneš v nekaj, po moji oceni je to kapital, in če je za kapitalom politika, potem je to tudi politika. Če dregneš nekam, je bilo prej tako in je tudi zdaj tako, pač pride do nekega pritiska." Pojasniti je potrebno, da ima v primeru Primorskih novic lastniški delež v njenih večinskih lastnikih (Luka Koper, Intereuropa, Hit Nova Gorica) tudi država, kar vladi odpira vrata za poseg v medije. Nekdanje 8-odstotno lastništvo države v Primorskih novicah preko paradržavnih skladov KAD-a in Sod-a je namreč zamenjala posredna oblika lastništva preko velikih podjetij.

Pri časniku Gorenjski glas pa porasta nepolitičnih komentarjev ni bilo, saj so se deleži zmanjšali – od 57 na nacionalni oziroma 71 odstotkov na regionalni ravni v prvem obdobju na 32 oziroma 66 odstotkov v drugem obdobju. Takšen upad pa je zopet mogoče razložiti s frekvenco komentarjev in tudi z drugačnimi enotami analize. V drugem obdobju raziskava ni zajela več uvodnikov, ki so bili prej stalnica vsake številke, temveč samo komentarje v sobotni izdaji, ki jih je bilo zato ustrezno manj kot prej uvodnikov. Bili so daljši in večkrat kot v prvem obdobju so segli na področje politike, tako notranje kot mednarodne. Seštevek nacionalne in regionalne ravni komentarjev pokaže porast političnih tem za 27 odstotnih točk med obdobjema, mednarodna tematika je narasla za 13 odstotnih točk, kritičnost do vlade na nacionalni ravni je porasla, na regionalni pa upadla. Ugotovljeni trend "političnosti" tiska, na katerega lahko vplivajo tudi pritiski lastnikov, je torej pri proučevanih časnikih ravno nasproten. Primorske novice so postale relativno nepolitične, tudi kar

zadeva teme iz mednarodne politike, Gorenjski glas pa bolj odprt za politične teme, tako za notranjo politiko kot tudi za mednarodno – pri slednji je število komentarjev naraslo za 13 odstotnih točk.

KRITIKA VLADE KOT NAJLAŽJA IZBIRA

Regionalni tisk je zaradi razpetosti med regijske javne akterje regijsko omejen segment občinstva in družbene podsisteme – od naročnikov oglasov, med katere sodijo tudi regijske izpostave političnih strank, do podjetij in javne uprave, finančno občutljiv. K temu lahko dodamo še pritiske lokalne politike, ki jih v intervjuju navaja urednica regionalnega časnika: "Pri nas odkrite cenzure ni, bolj post festum pritiski, ni velike razlike v primerjavi s prejšnjimi časi in vladami. Pojavljajo se tudi poskusi lastniških pritiskov, ki so prepleteni z lokalno in vladajočo politiko." Tudi naslednji intervjuvanec navaja pritiske, "še zlasti na lokalni ravni (lokalna politika)". V tem kontekstu je kritika centralne vlade in dejanj vplivnih institucij na nacionalni ali celo globalni ravni toliko lažja izbira pri kombinaciji funkcije nadzornika oblasti in zagotavljanju plemenitenja kapitala.

Analiza resnično pokaže večjo kritičnost do vlade – razen na regionalni ravni Gorenjskega glasu. In če upoštevamo doseg uporabljene metode, vzroke za to po analizi komentarjev kot vhodnih informacij lahko pripisemo neuspešnim potezam vlade, ki jih je bilo v drugem proučevanem obdobju več kot v prvem. Ko pa sklepamo na lastnosti medija, iz katerega prihajajo izhodne informacije, nam relativna frekvenca političnih komentarjev kaže na to, da Primorske novice večjo pomembnost pripisujejo nepolitičnim temam, potezam vlade pa manjšo. Pri Gorenjskem glasu je trend ravno obraten. Ob združitvi teh ugotovitev je z veliko previdnosti možno sklepati, da je vlada kot tarča kritik še najbolj gotova izbira, ki godi tudi akterjem iz regije. Zaradi bližine novinarjev in bralcev, prav tako pa zaradi navezanosti na lokalne akterje in elite, se regijska javnost v tisku reprezentira s "trdnejšim" mnenjem, kar pa lahko ovira preoblikovanje interesov na nacionalni ravni. Lep primer so naravovarstveni problemi, ki se sprožajo ob reševanju energetske problematike na ravni države. Medtem ko v regiji, na primer, lahko vlada močan konsenz proti graditvi energetskih produkcijskih enot ali proti izkoriščanju naravnih bogastev regije za pridobitev energentov, se drugim državljanom regija s svojim gorečim nasprotovanjem kaže kot nekonstruktiven partner v dialogu, tudi v dialogu s centralno vlado. Kritičnost do vladnih potez je zato mnogokrat očitno izraz usmerjenosti regijskega časnika k svojim bralcem, regionalnim elitam in upravam, četudi za ceno očitkov o "provincializmu". Z namenom ohranjanja kohezije v javnosti "zamišljene" skupnosti regije se kritičnost usmeri na zunanje dejavnike, ki zaradi svoje moči in vpliva nemalokrat regijo prezrejo, kar pa je lahko tudi dvorezen meč: kritika sicer

godi občinstvu, vendar mnogokrat niti nima pravega učinka, čeprav bi bilo to z vidika regionalne javnosti zaželeno. Finančni učinek je za časnik sicer ugoden, preoblikovanje interesov javnosti na nacionalni ravni pa je neuspešno oziroma niti ne steče. Takšno sklepanje potrjuje tudi teorija socialnih reprezentacij, po kateri

močnejši udeleženec dialoga šibkejšega lahko popolnoma prezre, dokler mu slednji ne poruši zasidrane predstave o svetu in posledično koherentne slike realnosti – za učinkovitost svojega namena pa šibkejši potrebuje veliko količino vpliva, ki mu pomaga postati razpoznan partner v dialogu.

REGIONAL PRESS AND CONTROL AUTHORITIES: FUNCTION OF THE "WATCHDOG" BETWEEN REGION AND STATE

Peter SEKLOČA

University of Primorska, Science and Research Centre of Koper Koper, SI-6000 Koper, Garibaldijeva 1

e-mail: peter.sekloca@zrs.upr.si

SUMMARY

Regional press is, because it is stretched between regional public actors, regionally limited segment of audience and social subsystems – from economic sector that orders advertisements, regional political parties to the local public services, financially sensitive. That is why the criticism of the central government and the actions of institutions on the national or even the global level is a reasonable choice at the combination of the press' "watchdog" function and its function to assure high revenues on the invested capital. With the intention to preserve the "imagined" community of the region the criticism of the press is directed towards external actors, which due to its power are able to overlook the region's interests. This can have an ambiguous effect: the audience approves the critical stance of the press, however, the criticism can many times have no efficiency, which disregards the interests of the regional public. The financial impact is good for the press, but the transformation of the public's interest on the national level is unsuccessful. In the article collide two ideas – from the liberal political theory and the materialistic political economy – which see the relationship between the press and the government differently, however, in reality these two functions – ("watchdog" function and economic function) are combined in spite of tensions between them. Mentioned combination is showed by the research of the editorials of the two regional newspapers Primorske novice and Gorenjski glas in two periods (year 2002 and 2005–06). The central question is how much the regional press is autonomous in exerting the control of the government (the function that stems from the liberal theory) and how much the press is influenced by the market imperatives that guide the interest of the owners of the press, among which in some cases (Primorske novice) also the state belongs in. Theoretical findings are through the analysis of the editorials, performed with the quantitative content analysis, applied to regional newspapers and to its relationship to the Slovenian government – to the two politically distinctly oriented central governments.

Key words: regional press, watchdog function, regional public, journalism

VIRI IN LITERATURA

Bagdikian, B. (2004): The New Media Monopoly. Boston, Beacon Press.

Bašič-Hrvatina, S., Kučič, L. J. (2005): Monopoli. Družabna igra trgovanja z mediji. Ljubljana, Maska.

Bentham, J. (2008): On the Liberty of the Press, and Public Discussion. <http://www.laits.utexas.edu/poltheory/bentham/bsp/>. (3. 11. 2008).

Curran, J. (2000): Rethinking Media and Democracy. V: Curran, J. et. al.: Mass Media and Society. 3. London, Arnold, 120–154.

Dewey, J. (1999): Javnost in njeni problemi. Ljubljana, Fakulteta za družbene vede.

Durham, F. D. (2001): Breaching Powerful Boundaries: A Postmodern Critique of Framing. V: Reese, S. D. et. al.: Framing Public Life. Perspectives on Media and our Understanding of the Social World. London, Lawrence Erlbaum Associates, 123–136.

- Habermass, J. (1989):** Strukturne spremembe javnosti. Ljubljana, ŠKUC.
- Mills, C. W. (1965):** Elita oblasti. Ljubljana, DZS.
- Pan, Z., Kosicki G. M. (2001):** Framing as a Strategic Action in Public Deliberation. V: Reese, S. D. et. al.: Framing Public Life. Perspectives on Media and our Understanding of the Social World. London, Lawrence Erlbaum Associates, 35–67.
- Ruusunoksa, L. (2006):** Public Journalism and Professional Culture. Local, Regional and National public Spheres as Contexts of professionalism. *Javnost-The Public*, 13, 4. Ljubljana, 81–98.
- Splichal, S. (1990):** Analiza besedil. Statistična obravnava jezikovnih podatkov v družboslovnih raziskavah. Ljubljana, Fakulteta za sociologijo, politične vede in novinarstvo.
- Splichal, S. (2005):** Kultura javnosti. Ljubljana, Fakulteta za družbene vede.
- Tönnies, F. (1998):** Kritika javnega mnenja. Ljubljana, Fakulteta za družbene vede.
- Wahl-Jorgensen, K. (2005):** The Market vs. the Right to Communicate. The Anti-Political Local Press in Britain and the Journalism of Consensus. *Javnost-The Public*, 12, 3. Ljubljana, 79–94.
- Wayne, M. (2003):** Marxism and Media Studies. Key Concepts and Contemporary Trends. London, Pluto Press.
- Verdnik, B. (2007):** Primorske novice – Plen političnih in ekonomskih interesov. [Http://www2.arnes.si/~ljmiri1/s/slo_html/novosti/barbara_verdnik.pdf](http://www2.arnes.si/~ljmiri1/s/slo_html/novosti/barbara_verdnik.pdf) (1. 3. 2009).
- Finance (2002):** Časopisna hiša Delo vstopa v Gorenjski glas. [Http://www.finance.si/22086](http://www.finance.si/22086) (1. 3. 2009).
- Gorenjski glas (2009):** O podjetju. [Http://www.gorenjskiglas.si/podjetje](http://www.gorenjskiglas.si/podjetje) (1. 3. 2009).